

FORTIDENS TJENESTE- PIGER OG NUTIDENS AU PAIRS? HAR DE NOGET TIL FÆLLES?

Af Helle Stenum

I artiklen sammenlignes nutidens lovgivning, diskurs og erfaringer for lønnede, live-in husarbejdere (au pairs) med vilkårene for lønnede live-in husarbejdere (tjenestepiger) for omkring 100 år siden. Baseret på empiriske undersøgelser af au pair migration omhandler første del af artiklen erfaringer fra og vilkår i au pair livet i Danmark. Anden del af artiklen sammenholder disse erfaringer og vilkår med den sociale praksis og de lovgivningsmæssige rammer omkring betalt, live-in husarbejde i perioden 1870-1920.

“I dag er fortidens tjenestepigeerhverv “dødt”.”
(Vammen, 1987, s. 260)

“Det skal understreges, at au pair-personen ikke er en billig hushjælp. Au pair-personens deltagelse i værtsfamiliens husholdning anses ikke for arbejde, som kræver arbejdstilladelse.”
(Udlændingenservice: Au Pair kontrakt. 2010)

“I cook, I serve them. It’s like a restaurant” (...)
“The girl called me “the maid”. She said to some of her friends: “My maid is from the Philippines”. When I read in the papers an au pair is not a maid.” (Susan, Filippinsk au pair i Danmark og Norge 2007-2008)

“Vi bryder os ikke om herskabsrollen.”
(Malene Lei Raben, advokat, har “haft” au pairs i 10 år. Information 6.-7. marts 2010)

Filippinsk au pair migration til Danmark

Siden slutningen af 1990’erne, starten af 00’erne er antallet af ikke-EU borgere, som får opholdstilladelse som au pairs i danske private hjem vokset ganske betragteligt. Fra 316 au pair opholdstilladelser i 1996 til 2937 opholdstilladelser i 2008 og 2773 i 2009. Langt de fleste af disse migranter er fra Filippinerne (i 2008 73% af opholdstilladelserne, i 2009 78%), men også lande som Ukraine, Rusland, Nepal er repræsenterede i statistikkene.

Au pair ordningen, der iflg. dansk lov reguleres af en bekendtgørelse fra 1972, som bygger på Europarådskonventionen om au pair fra 1969,¹ har tidligere været forbeholdt unge vestlige kvinder, ofte fra middelklassen, som har boet hos udenlandske familier inden uddannelse og eget ægteskab. Ordningen levede indtil slutningen af 1990’erne en forholdsvis hensygnende tilværelse, men omkring dette tidspunkt skete der en kraftig opblomstring af ordningen. Denne gang var det dog i høj grad filippinske kvinder, der begyndte at komme som au pairs.

Au pair ordningen i Danmark fungerer i dag reelt som et migrant arbejder program (Stenum 2008),² der er organiseret som en kulturel udvekslingsordning. Au parens opholdstilladelse hviler på, at hun bor hos sin værtsfamilie, og i mangel på et anerkendt dansk begreb bruger jeg i det følgende et engelsk begreb fra "care migration" forskningen, "live-in"³ til at betegne det forhold, at den au pair ansatte bor sammen med værtsfamilien.

"Arbejde" og arbejdsmarked er på den ene side ikke tilstede i de formelle lovgivningsmæssige rammer, men på den anden side praktiseres og i visse tilfælde administreres au pair ansættelsen dog som et arbejdsforhold, hvilket illustreres i det følgende:

- Der gives ikke arbejdstilladelse, kun opholdstilladelse i maksimalt 18 måneder.
- Pengene for det arbejde, der udføres defineres ikke som løn, men som lommepenge
- Arbejdet, der udføres, er ikke defineret som arbejde, men der skal betales skat af "lommepengene", og der skal tegnes en arbejdsskade-forsikring i det enkelte hjem. Som der står i au pair kontrakten: "værtsfamilier, som har au pair-personer i *beskæftigelse* mere end 400 timer om året, har pligt til at tegne en forsikring".
- "Lommepengene" er fastsat som minimumsbeløb uden inddragelse af arbejdsmarkedets parter.
- Der er i realiteten ingen veje ind på det danske arbejdsmarked efter au pair opholdet.
- Husarbejdet i det private hjem er ikke underlagt nogen form for kontrol/tilsyn, og det er usikkert, hvordan arbejdsmiljølovgivningen virker, fx når det gælder sex chikane og rygning
- Ansættelsesforholdet er omfattet af ferieloven

Arbejdet er betegnet "huslige pligter", med en arbejdstid på maks. 30 timer om ugen, maks. 5 timer om dagen. Arbejde uden for den fastsatte arbejdstid og uden for værtsfamilien er defineret som "illegalt" og medfører ophævelse af opholdstilladelsen samt bøder.

Au pair'en skal pr. 1. januar 2010 have minimum 3000 kr. om måneden i løn, hvilket med skattevæsenets beregning af værdien af kost og logi på 2888,75 pr. måned,⁴ giver en skattepligtig månedsløn på i alt 5888,75 kr.

De sidste ca. 10 års au pair migration til Danmark handler i langt de fleste tilfælde om relationer mellem kvinder, der tager ud for at arbejde for at sende penge hjem til familien, og danske familier, der lever i en familie med mindre børn og et (dobbelt)karriere arbejdsliv.

Migrationen til Danmark foregår i et transnationalt rum, hvor nationale bestemmelser om indvandring og udvandring, personlige netværk, kommunikationsteknologi, globale og nationale uligheder spiller ind, ligesom den samfundsmæssige organisering af omsorg, familierelationer og kønnet arbejde har stor betydning.

Også diskursen både i Filippinerne – omkring moderskab, au pair migration, dét at tage ud som migrant arbejder, dét at forlade sin familie og måske sine børn for at forsørge familien – og i Danmark – omkring ligestilling, karriere, moderskab og ansættelse af au pairs – har indflydelse på og er en del af den sociale proces.

Definitions-kamp

Både transnationalt og nationalt i Danmark skærer en central definitions-kamp igennem både den lovgivningsmæssige styring af au pair systemet og den politiske, mediemæssige diskurs om au pair'en's tilstedeværelse, nemlig spørgsmålet om hvorvidt hun er tjenestepige/hushjælp eller noget andet.

Den transnationale definitions-kamp udspiller sig konkret ved, at Filippinerne har forbudt sine borgere at rejse ud som au pairs til Europa, fordi regeringen angiveligt finder betingelserne for dårlige og i stedet vil have anerkendt filippinere som domestic workers – som hushjælpsmigranter, og have fastlagt en aftale om disse migranter, som ligner andre inter-governmentale aftaler om arbejdsmigration. Det vil Danmark ikke imødekomme, så resultatet

er, at au pairs fra Filippinerne rejser ud alligevel, men ulovligt, de skal betale bestikkelse for at slippe igennem paskontrollen i lufthavnen og de kan ikke forvente beskyttelse fra deres ambassade, hvis de får problemer.

Den nationale definitionskamp udspiller sig politisk primært som en kamp for myndighederne for at fastholde den sociale og lovgivningsmæssige konstruktion om, at au pair'en deltager i en kulturel udveksling, samtidig med at der er flere og flere tegn på, at denne konstruktion ikke kan fungere entydigt i de sociale kontekster, hvor au pair ansættelser rent faktisk foregår. Det bliver f.eks. stadig mere almindeligt, at der reklameres for au pair værelser i salgsannoncer for liebhaverboliger, og stadig flere portrætter af erhvervskvinder refererer en passant til, at der er en au pair i deres hjemmeliv, som ofte redder deres arbejdsliv ved at løfte dem af de huslige forpligtelser.

Akserne i definitionskampen aftegner sig således i høj grad omkring spørgsmålet om, hvorvidt au pair'en arbejder eller ikke arbejder, og om hun er i en hushjælps- eller tjenestepige position eller ikke.

I en artikel i dagbladet Information i anledning af 8. marts 2010 udtrykte en række hvide middel- og overklassekvinder deres store begejstring for au pair ordningen og rationaliserede det ulige forhold i de varianter, som bliver stadig mere typiske i den offentlige debat; de filippinske au pairs "giver mere ligestilling til danske kvinder"; "det er verdens mest effektive ulandsbistand"; "det er ikke en ung pige i huset, men en teenagedatter"; "Jeg er rig, hun er fattig. Det er det essentielle"; "hun får det bedre af at arbejde for mig end i sit hjemland"; "der er fred på hjemmefronten". Mænd var ikke repræsenteret på barrikaderne blandt disse kvinder, der så sig selv som pionerer i "karierekvindkampen".

Men kvinderne udtrykte også ubehag ved at skulle forholde sig til omverdenens tolkning af au pair relationen i et Herskab-Tjenestefolk perspektiv. "Jeg er blevet vant til at blive hængt ud som middelklassekvinden, der udbytter fattige kvinder", som en af dem sagde.

At tale om en tilbagevenden til "Herskab-Tjenestefolks" relationer skaber ubehag. Det er i det almindelige historiske narrativ noget, "vi" har lagt bag "os" på et tidligere udviklingsstrin, og "den slags" indskrives sig i en periode, hvor kvinderne ikke havde rettigheder og ikke var ligestillet. Lighed er, trods neo-liberale svækkelser i det sidste årti, stadig en bærende konstruktion i det nationalpolitiske rum.

Migrationsforskning og historien

Som migrationsforsker (og ikke-historiker), der forsøger at historisere især styring af migration, har det været en yderst interessant bevægelse først at gennemføre et studie af au pair migration i Danmark og derefter forsøge at undersøge, hvorvidt og evt. hvordan styrings- og praksisformer fra perioden 1870-1920, som både er karakteriseret ved "opfindelsen" af den internationale migrant og højdepunktet for og den begyndende afvikling af betalt live-in husarbejde i Danmark, måske også er tilstede i dagens lønnede, kønnede live-in hushjælpsarrangement; au pair systemet.

Fokus for denne artikel vil være en undersøgelse af, om det giver mening at sammenligne nutidens lovgivning, diskurs og erfaringer for lønnede, live-in husarbejdere med vilkårene for lønnede live-in husarbejdere for omkring 100 år siden, og hvordan eventuelle historiske tilstedeværelser af magt- og styrings mekanismer, relationer og produktioner måske kan belyse nutidens forhold.

Baseret på min empiriske undersøgelse af au pair migration vil den første del af artiklen omhandle erfaringer fra og vilkår i au pair livet i Danmark. Den anden del af artiklen vil forsøge at sammenholde disse erfaringer og vilkår med den sociale praksis og de lovgivningsmæssige rammer omkring betalt, live-in husarbejde i perioden 1870-1920, baseret på historiske analyser, lovtekster, beretninger, erindringer, etikettebøger, avisartikler o.lign.

Fra teaterforestillingen *Hush Little Baby*, der handlede om filippinske aupair-pigers forhold i danske familier. Opført af Teater Camp X i foråret 2009. Foto: Henrik Stenberg.

Governmentality

Teoretisk er governmentalityperspektivet et gennemgående element i min forskning omkring "migration management" eller styring af migration.

I sin genealogiske analyse af styring, "government", hævder Foucault i sin berømte forelæsning om Governmentality,⁵ at der opstår en ny styringspraksis i Europa i det 16. årh., som inkluderer spørgsmål om, hvem kan styre, hvordan styres der bedst, hvordan skal der styres, og hvordan man styrer sig selv og andre. Det medfører iflg. Foucault et afgørende skift i den måde, der tænkes om politisk styring.

I udviklingsprocessen i det moderne samfund sker der en (om en ikke lineær og ikke entydig) udvikling af statens position som instans for en styringspraksis, der kan kaldes governmentality og som adskiller sig fra det suveræne styringsprincip ved at have befolkningens og nationens vedligeholdelse, sundhed, kvalitet som objekt og "styring af adfærd" (det Foucault betegner "conduct of conduct") som styringsprincip, snarere end at have fyrstens, kongens, kejserens fortsatte magtposition som objekt og direkte magtudøvelse – eksplicitte straffe, belønninger, påbud, tilladelser etc. som styringspraksis. Det er dog ikke sådan at forstå, at den ene styringspraksis historisk afløser den anden i et kontinuerligt forløb, snarere at i de magtregimer, som i det 19. årh. begyndte at tage form, var styringsprincipper omkring suveræniteten, disciplin og bio-politik alle tilstede inden for det felt, der kan kaldes governmentality.⁶

Nogle af karakteristikaene ved governmentality er for det første, den måde *rationaliseringen* af styringen skabes på, gennem en kompleksitet af institutioner, organisationer, aktører inden for og uden for statsapparatet. En kompleksitet, der producerer viden, sandhed og sprog som bl.a. kan omfatte områder og individer som "styrbare" og som i høj grad er en problematiserende aktivitet.⁷ For det andet er det udformningen af politiske programmer, der svarer på problematiseringerne og udvikler teknikker eller teknologier, som kan

være alle mulige forskellige versioner af praktiske mekanismer, kalkulationer, metoder, procedurer, apparater og dokumenter, som kan implementere styringen fx i form af måder at undersøge og evaluere, anvisninger på adfærd i organisationer, pædagogiske forskrifter, identifikationer af personer, optællingsprocedurer, rapporter, statistikker etc.

For det tredje produceres der forskellige former for individuelle og kollektive identiteter, positioner og subjektiveringer. Moderne styring er forbundet med produktion af disse identiteter og subjektpositioner, hvorfor det er relevant at undersøge, hvordan disse subjekter skabes og tilbydes de styrede og hvordan disse subjektpositioner forhandles, tilpasses eller afvises. (Inda 2006)

Rationaliseringen af styring, af magt og af politik har i de moderne vestlige kapitalistiske samfund i meget høj grad været centreret omkring begrebet frihed i et utal af versioner og fortolkninger, indenfor hvilket også det individuelle subjekt og tildeling af rettigheder til alle som individer er blevet rationaliseret.

Det betalte, private reproduktionsarbejde i familien har en lang historie inden for en subjektivenhed, som omfatter den patriarkalske husstand med et mandligt overhoved og et medfølgende socialt hierarki af underordnede – såvel ægtefælle og familiemedlemmer som tjenestefolk. Som Annette Faye Jacobsen⁸ viser det, så eksisterer denne samfundsmæssige og juridiske enhed parallelt med udviklingen af et individualiseret retssubjekt, som vi kender det i vor tid, der giver plads til, at individet tildeles rettigheder uafhængigt af køn, klasse, kriminalitet, psykisk sygdom etc.

I denne udviklingsproces fra feudale styringslogikker og magtrelationer til en demokratisk velfærdsstatistisk version af kapitalistisk markedsøkonomi sker der en governmentalisering af det reproduktive arbejde i familien, som får afgørende betydning for arbejdsdelingen i det velfærdssamfund, der slår igennem efter anden verdenskrig, og for det betalte, live-in husarbejde i private hjem. Denne governmentalisering sker som element i udvik-

lingen af socialstats rationaliseringen, som prioriterer og programmerer social beskyttelse af både paternalistisk og maternalistisk art.⁹

Den historiske dimension er central i forståelsen af, hvordan begreber og politikområder gøres relevante og får politisk betydning, og for hvordan politiske rationaliseringer vokser frem, udvikler sig, ændres og relateres til bestemte programmer, teknologier, subjektiveringer. Inden for migrationsforskningen har den historiske dimension dog generelt været underprioriteret eller haft en rækkevidde, der ikke går længere tilbage end slutningen af 2. verdenskrig.

Samtidig forekommer det mig at historieforskningen har underprioriteret migrationsdimensionen, måske pga. det Ulrik Beck og Nina Glick Schiller kalder den metodologiske nationalisme, som skaber et forskningsperspektiv, der kun rækker til "indersiderne" i den nationale container.

Husarbejde og migrant husarbejde

At au pair'ens arbejde foregår i det private hjem er ikke uden betydning i nutidens definitionskamp, ligesom det faktum, at au paires oftest kommer fra den økonomisk fattige del af verden og tilhører en ikke-vestlig minoriseret etnisk gruppe, heller ikke er det. At det arbejde, au paires udfører, stadig er kønnet som kvindearbejde er selvfølgelig også betydningsfuldt.

Helma Lutz har beskæftiget sig indgående med migrant husarbejde i Europa, og hun advarer mod at betragte hus- og omsorgsarbejdsmarkedet som "just another labour market".¹⁰ Ifølge Lutz er hus- og omsorgsarbejdsmarkedet karakteriseret ved:

- Den intime karakter i den sociale sfære som arbejdet udføres i
- Den sociale konstruktion af husarbejde (og børnepasning) som kvindearbejde
- Den specielle følelsesmæssige og personlige relation mellem ansat og arbejdsgiver og en ofte høj grad af gensidig afhængighed.

- Logikken i og karakteren af selve arbejdet, der udføres.

Organisering og praksis omkring husarbejde og børnepasning i familien kan i dag generelt ses som et krydsfelt mellem velfærdsregime,¹¹ arbejdsmarkedsorganisering, arbejdsdeling og graden af ligestilling mellem kønnene.

I Danmark har vi gennem mange år haft en meget høj andel af børn, der blev passet uden for hjemmet; primært i offentligt drevne daginstitutioner og i mindre omfang i private hjem som dagplejere. Endvidere har kvindeandelen på arbejdsmarkedet været meget høj, og der har været talt meget om kønnenes ligestilling i hjemmet. Ligeledes er der særlige foranstaltninger omkring forældres deltagelse på arbejdsmarkedet som barselsorlov, omsorgsdage mv., som politisk fremføres som ligestillingstiltag. Såvel de sociale normer og idealer som den konkrete praksis og lovgivning sætter rammerne for, hvordan kønsligestillingen rent faktisk udfolder sig.

Migrant husarbejdere kan i et historisk perspektiv ikke siges at være et nyt fænomen i Europa, men mange forskere er enige om, at *den nuværende migration af hushjælpere eller domestic workers* er karakteriseret af en række specifikke forhold (Lutz 2008):

- En voksende efterspørgsel efter hushjælp har medført en stigende feminisering af migrationen til Europa – især i Italien, Spanien, Grækenland, Tyrkiet og Polen.
- Migrationen går fra Øst til Vest-, Syd- og Nord Europa – og fra Syd til Nord, altså fra Asien, Sydamerika og Afrika til EU landene.
- Migrantkvinderne er mere veluddannede end deres forgængere; de er ældre når de migrerer og har nået et vist uddannelsesniveau og de migrerer alene – dvs. efterlader en familie i hjemlandet.

De live-in migrant husarbejdere, der i disse år kommer til Danmark som au paires er først og fremmest underlagt bestemte statslige immigrationsregler for indrejse, for deres ophold i landet, for hvad de må gøre under deres op-

hold og ikke mindst den regel, at deres ophold er tidsbegrænset. Fordi de er midlertidige, ikke-EU arbejdsmigranter, har de meget få rettigheder og er underlagt mange begrænsninger.

Undersøgelse af nutidens au pair forhold i Danmark – de nye migrant husarbejdere

Jeg gennemførte i 2007/2008 et kvalitativt studie i au pair arrangementet, hvor jeg interviewede en række (flest filippinske) au pairs, værtsfamilier og nøgleinformanter med tilknytning til au pairs i Danmark.¹²

De interviewede au pair ansatte og tidligere ansatte fordelte sig aldersmæssigt med ca. halvdelen 21-24 år og den anden halvdel 25-29 år. De filippinske ansatte kom de fra mange forskellige steder i Filippinerne, og nogle kom fra landområder, andre fra byer. Uddannelsesniveaueet var bemærkelsesværdigt højt; 17 ud af de 24 havde afsluttet eller delvis færdiggjort videregående uddannelse som universitetsgrad i litteratur og sprog, dyrlæge, civil ingeniør, revisor, biolog, jordemoder, sygeplejerske, lærer, bogholder mv. fem af de interviewede havde børn i alderen 1-4 år at forsørge.

Når au pair arrangementet, som i Danmark er organiseret som live-in, er der især to forhold, som gør husarbejde til et ganske særligt arbejde. Det drejer sig om, at det er hjemmet – værtsfamiliens hjem – der er arbejdsplads, og omvendt er arbejdspladsen så også hjem for den au pair ansatte, hvilket kan betyde, at adskillelsen mellem arbejdsliv og privatliv kan være meget svær.

Et hjem er oftest forbundet med privatliv – noget ikke-offentligt, og når hjemmet samtidig skal fungere som arbejdsplads, vil denne privatlivs-karakter typisk dominere. Det er et lukket rum og dermed også en lukket arbejdsplads – det, der foregår inden for hjemmets fire vægge, er som regel af privat karakter, og offentligheden har som udgangspunkt ikke adgang til hjemmet og dermed heller ikke til at følge med i, hvordan hjemmet fungerer som

arbejdsplads for ansatte i hjemmet. Det er oftest en ene-arbejdsplads for en hushjælp og et sted fyldt med følelser og særlige traditioner.

Jeg vil i det følgende give et kortfattet rids af au pair'enes erfaringer, som de fremkommer i mit studie.

Hjemmet som arbejdsplads

I au pair kontrakten¹³ kaldes arbejdet i hjemmet for huslige forpligtelser og lønnen for lommepenge. *Arbejdsopgaverne* er specificeret som "tøjtask mv., madlavning, børnepasning, oprydning og rengøring, andet".

I de fleste familier i min undersøgelse blev der benyttet et skema med konkrete opgaver specificeret på de enkelte dage.

"And they'll give me a schedule of what I should do in that day, for example Monday I'll clean the bathroom upstairs and vacuum downstairs and then I can do ironing at night." (Nelly)

En af de interviewede au pairs, Lynn, fortalte, at hendes rolle mere var som en husholderske, hvor det var hende selv, der styrede, hvad der skulle laves i huset. Den eneste gennemgående opgave var at købe ind og lave mad om aftenen, hvor hun og familien spiste sammen.

Lynn fremhævede selv, at hun syntes, at det var en stor fordel, at hun selv kunne styre arbejdsopgaverne, og hun var i øvrigt meget glad for sin familie, der bestod af en alene-far og hans søn. Hun mente selv, at fraværet af en kvindelig arbejdsgiver i huset var det, der gav hende selvbestemmelse og relativ frihed.

Den daglige ledelse af au pair'ens arbejde blev dog i langt de fleste tilfælde varetaget af den kvindelige arbejdsgiver – såfremt en sådan var i huset.

Flere af de interviewede værtsfamilier gav udtryk for, at det var den mandlige del af forældreparret, der tilskyndede til at få en au pair i huset, men at det er den kvindelige forælder, der får/har det daglige ledelsesansvar.

Fra au pair'enes beretninger kunne det godt se ud som om, at ledelsesstilen mange steder

er forholdsvis detailorienteret og kontrollerende.

Husarbejdet i hjemmene fastholdes som primært kvindearbejde og et kvindeansvar – nu bare med en arbejdsdeling, hvor migrantkvinden udfører husarbejdet, og den bofaste kvinde leder og fordeler.

Der er stor forskel på især den *arbejds-mængde*, som blev pålagt de au pair ansatte, men også på typerne af arbejdsopgaver. Ifølge de statslige regler må au pairen have et ugentligt timetal på højst 30 timer fordelt på 6 dage, højst 5 timer om dagen.

Nancy var glad for sin familie og arbejdede ifølge hende selv ikke mere end de regelfastsatte 5 timer om dagen, mens andre havde en arbejds-mængde og en karakter af arbejde, som var væsentlig anderledes.

Ellain gjorde rent, vaskede tøj, strøg, babysittede ind imellem, pudsede vinduer og arbejdede generelt en del mere end de 5 timer om dagen. Hun blev også bedt om at arbejde uden for huset i haven og på terrassen.

En del af de interviewede arbejdede sort ved siden af arbejdet for værtsfamilien, og for en af dem betød det, at hendes arbejdsdag kunne komme op på 12-14 timer. Arbejds-mængden i værtsfamilien var stor, og kravene til hende steg betragteligt i løbet af den tid, hun var hos familien.

Hun forsøgte længe at overleve og følge med/holde til arbejdsgiverens behandling. Hun tjente 2500 kr. hos familien og ekstra 1000 kr ved ekstraarbejdet. Hun havde et barn at forsørge i Filippinerne og sendte en stor del af sin løn til sin mor, der tog sig af hendes datter. Hun var udmærket klar over, at det ikke var tilladt for hende at arbejde udenfor familien, men havde altså valgt denne måde at supplere indtægten og havde samtidig også fravalgt at følge danskundervisning, men i stedet at bruge tiden på arbejde.

Hun tabte sig iflg. hendes eget udsagn 10 kg i det år, hun var hos familien, og hun var tydeligvis stærkt påvirket af såvel det hårde arbejde som den psykisk belastende situation, hun havde befundet sig i.

Men det var primært det forhold, at hun

vidste, at hun havde handlet i strid med reglerne, og at det kunne bringe hendes opholdstilladelse i fare, der gjorde, at hun ikke forsøgte at ændre sin situation. Hun var bange for, at værtsfamilien skulle anmelde hende for sort arbejde, at hun skulle blive udvist og dermed miste grundlaget for forsørgelsen af sig selv, sin datter og sin mor.

Af andre elementer i arbejdet og arbejdstilrettelæggelsen for den au pair ansatte kan nævnes:

- At arbejdstid og fritid ofte flød ind over hinanden, så længe au pairen opholdt sig i hjemmet. Når fx arbejdsgiveren om aftenen efter aftensmaden spurgte, om hun ville være med til at bage brød – var det så arbejde eller fritid?
- Arbejdet var ofte tilrettelagt i forskudt tid med pauser af et par timers varighed, men uden at denne tid reelt blev til fritid for au pairen – bl.a. fordi hun ofte forventedes at opholde sig i hjemmet og dermed at kunne træde til, hvis der skulle være behov, fx hvis et barn blev syg.
- Fraværet af kolleger i det daglige arbejde kunne have betydning for arbejdsmiljøet, særligt i en situation, hvor ensomhed i forvejen oplevedes som et stort problem (ensomhed fremhævedes af flere af de interviewede aktører som et stort problem for en gruppe af au pairs).
- Det oplevedes som svært at sætte sig op imod arbejdsgiverens tilrettelæggelse af arbejdet, ikke mindst i lyset af det svage opholdsgrundlag for au pairen, hvor opholdet er knyttet til en specifik familie.

Arbejdspladsen som hjem

For den au pair ansatte er det ikke et valg, men en betingelse for at få opholdstilladelse, at man bor på arbejdspladsen bor hos værtsfamilien.

De fysiske rammer for den au pair ansattes privatbolig svingede meget, men langt de fle-

ste interviewede havde i alle deres ophold haft adgang til en egen bolig/eget værelse. Et par stykker havde valgt at bo sammen med et familiemedlem et andet sted end i familiens hus, og et par stykker havde spurgt familien, om det var muligt at bo uden for hjemmet. Enkelte var ufrivilligt blevet placeret sammen med en anden au pair.

Kvaliteten af boligen spændte fra det lille værelse på 10m², det lille værelse med glasvægge, som lå op til et kontorområde kun adskilt af glas og gardiner, kælderværelset placeret mellem edderkopper og pulterkammer, til egen lejlighed med bad og køkken og egen indgang. Mange af værelserne var placeret i husenes kældre.¹⁴

Et hjem og oplevelsen af hjem har meget at gøre med privatliv og intimitet. Det gælder det private rum – muligheden for at bestemme, hvem man vil lukke ind og lukke ude, muligheden for at vælge den mad, man spiser, at have adgang til privatliv i forbindelse med personlig hygiejne, at skabe sit sociale rum med dem, man ønsker og have muligheden for at være i fred. Når man arbejder som “live-in” i sine arbejdsgivers hjem, er det ofte svært at skabe adskillelse mellem arbejdslivet og privatlivet og opleve, at man har fri, selvom man opholder sig på sit værelse, hvis der ikke både fysisk og mentalt bliver etableret nogle klare grænser mellem arbejde og fritid for den au pair ansatte.

Karakteren af hushjælpsarbejdet gør det yderst vanskeligt at etablere en klar grænse mellem, hvad der er arbejde, og hvad der er “frivilligt”, bl.a. fordi dette arbejde har nogle helt særlige elementer omkring følelsesmæssige relationer mellem arbejdsgiver og ansat, og fordi den au pair ansatte er udelukket fra at gå et andet sted hen og være privat. Hun er, som arrangementet er skruet sammen, bundet af sin opholdstilladelse, som fordrer, at hun bor sammen med arbejdsgiveren. Hendes muligheder for at vælge et andet boligarrangement er ikke eksisterende, og hendes mulighed for at skifte arbejdsgiver vil afhænge af hendes evne til at finde en ny arbejdsgiver inden for en bestemt tidsramme samt en fornyet god-

kendelsesprocedure hos Udlændingesservice. Et skift er i øvrigt, hvad Udlændingesservice råder de au pairs til, der ringer ind til myndigheden og spørger, hvad de skal gøre ved et utilfredsstillende ophold hos en værtsfamilie.

En af de interviewede au pair ansatte fortalte om, hvordan det var svært for hende at sætte grænser for, hvornår værtsfamilien skulle *intervenere i hendes tid*. Hun havde ikke søndag som fast fridag. I stedet havde hun fri fra fredag kl. 18 til lørdag kl. 17, hvilket betød, at hun kun havde mulighed for at se sine venner om lørdagen indtil kl. 17. “*They are holding my time*” sagde hun. “De har min tid”!

Et andet aspekt ved, at arbejdspladsen også er ens hjem, kan være *adgangen til mad, rammer for måltider – og adgangen til bad og badeværelse samt de husregler*, som kan handle om ens liv uden for arbejdet.

En del af informanterne blandt au pairs talte om maden som et problem, om at gå sultne i seng eller vågne sultne om natten af flere forskellige grunde. Madtraditionerne i Filippinerne og i Danmark er forskellige, og ofte oplevede den filippinske au pair ansatte, at det var svært at få adgang til den mad, som hun kunne lide. Rå grøntsager, salater, rugbrød nævntes som nogle af de uspiselige ting i Danmark, hvor ris, kylling, stegte grøntsager, nudler mv. var det, der efterspurgtes, men det virkede som om, at kommunikationen omkring mad havde det svært mange steder.

Ét element er den mad, der serveres, et andet kan være den kommunikation, der foregår i forbindelse med måltidet. I nogle hjem foregik snakken hen over aftensmaden på engelsk og andre steder på dansk. Naturligt nok oplevede den au pair ansatte sig typisk ekskluderet socialt, hvis samtalen foregik på dansk. Så sad man meget stille, som en udtrykte det, og kunne fx høre sit navn blive nævnt uden at kunne forstå samtalen og sammenhængen.

Adgang til badeværelse er et andet område, som er forbundet med privatliv og intimitet. Mange sagde adspurgt, at det kunne være rart at have sit eget badeværelse, så man selv kunne bestemme, hvornår man ville i bad uden at skulle indrette på familiens behov. I et tilfælde

var den au pair ansatte forment adgang til badet efter kl. 20.00, hvilket frustrerede hende, da hun gerne ville tage et bad om aftenen, som hun var vant til i Filippinerne.

Når arbejdspladsen er ens hjem, sker der ofte en sammenroding af regler for au pair-ens adfærd på arbejdspladsen og i privatlivet. Det kom til udtryk i regler om, hvor i huset den au pair ansatte måtte færdes på hvilke tidspunkter, hvordan au paires måtte bruge sin fritid, om der måtte være gæster på værelset, at det skulle oplyses til værtsfamilien, hvis au paires havde en kæreste, hvor au paires befandt sig i weekenden etc. I et tilfælde reagerede den kvindelige værtsarbejdsgiver stærkt fortrønet, da det gik op for hende, at den au pair ansatte havde en dansk kæreste.

I konstruktionen af au pair arrangementet ligger det som et vigtigt element, at au paires er her som en *del af familien* – på lige fod i familien.

Det fremgår bl.a. af au pair kontrakten:

“Ideen med et au pair-ophold er, at unge udlændinge kan bo hos en dansk værtsfamilie med børn under 18 år ‘på lige vilkår’ med resten af familien ...”

“Au pair-personen skal under hele au pair-opholdet indtage en familier stilling hos familien...”

Lidt under halvdelen af de interviewede au pair ansatte sagde, at de så sig selv som del af familien, eller rettere at de havde været i mindst én familie i Danmark, hvor de havde følt sig som en del af familien. En enkelt har haft en værtsfamilie, som også rent faktisk var familie. Nogle au pair ansatte gav udtryk for, at de var meget glade for deres værtsfamilie, og at de følte sig inkluderet i familien, men en del følte sig ikke som del af familien, selvom nogle oplevede, at de prøvede hårdt på at blive det.

Andre følte sig direkte udnyttet og behandlet som tjenestepige og slave:

“They’re taking advantage of the au pair’s

weaknesses, because they know that we cannot do anything just to say “yes” on what they said. It’s not right or it’s not fair to treat us like slaves. That’s why we’re here just to work and not treat as slaves.”(Susan)

Andre igen distancerede sig selv fra familierelationen og søgte anerkendelse på andre måder.

Fortidens tjenestepiger og nutidens au pairs

Mit historiske perspektiv begynder omkring slutningen af det 19. århundrede begyndelsen af det tyvende århundrede, hvor husarbejde udgjorde hovedbeskæftigelsen for kvinder på arbejdsmarkedet, og slutter i begyndelsen af 1950’erne, hvor privat betalt og organiseret husarbejde i private hjem mere eller mindre fases ud i takt med velfærdstatens vækst og kvindernes øgede tilgang til arbejdsmarkedet.

Perioden fra 1880’erne til 1920 repræsenterer såvel i Europa¹⁵ som i Danmark¹⁶ “højdepunktet” for betalt privat husarbejde og begyndelsen til et betydeligt fald i antallet af kvinder ansat som hushjælp i især den urbane middel og overklasse.

I mit forsøg på at historisere fænomenet “de nye au pairs” vil jeg her først og fremmest lægge vægt på erfaringer og beretninger om positionen som “tjenestepige” og relationen mellem “herskab og tjenestefolk”. Jeg vil endvidere også kort komme ind på den formelle styring af denne relation gennem lovgivning mv.

Selvom der umiddelbart er tale om store forskelle i samfundsmæssig kontekst, materielt niveau og sociale normer, så gav rejsen tilbage mig nye perspektiver på såvel *tjenestepigen i nutidens migrant husarbejder*, men så sandelig også nye perspektiver på *migranten i datidens tjenestepige*. Fortidens tjenestepige blev synlig i nutidens migrant husarbejdere, au pair’ene – og nutidens migranthusarbejdere blev synlige i fortidens tjenestepiger. Især det sidste var en overraskelse for mig, da jeg fandt beretninger om de danske migrant hus-

arbejdere, som rejste ud for at arbejde som tjenestepiger.

Beretninger fra og om fortidens tjenestepiger

Beretninger og beskrivelser af erfaringer med livet som tjenestepige i årene omkring år 1900 udtrykker et ret konsistent mønster omkring en specifik subjektivering af live-in husarbejderen som primært (husligt) køn og (arbejder)klasse. Det gælder i kildesamlinger,¹⁷ i historiske analyser og beskrivelser,¹⁸ beskrivelser af domme¹⁹ litteratur²⁰ og erindringer²¹ Der eksisterer forskellige rationaliseringer af tjenestepigeinstitutionen og tjenestepigepositionen, og kampen mellem de forskellige sandheder og positioner er også synlige.

Selvom de fysiske rammer og betingelser for både det praktiske liv i det hele taget og husarbejdet i særdeleshed har ændret sig ganske betragteligt i de sidste godt 100 år, er det slående, hvor meget der i beretningerne fra tjenestepigerne (fx i Vammen 1987, Possing 1980, Hastrup 1984 og Berg 1916) om at leve og arbejde som live-in husarbejder i en kønnet asymmetrisk magtrelation i den grad har paralleller til beretninger fra nutidens filippinske au pairs.

Det gælder for eksempel:

- Følelsen af ensomhed i huset, føle sig fremmed (klasse, land/by etc.) og savnet af familie og netværk – hjemve (Vammen 1987, Broch et al 1982).
- Betydningen af (og ofte skuffelsen over) det værelse tjenestepigen fik tildelt, at skulle sove sammen med børn om natten, manglen på egen tid (Vammen 1987, Christensen 1923, Berg 1916).
- Den fysiske strukturering af tjenestepigens position, placeret i små værelser tæt ved køkken og toilet (Damgaard og Moustgaard 1970).
- Den overvældende arbejdsbyrde og arbejdstid (Vammen 1987, Possing 1980, Christensen 1923, Knudsen 2002, Berg 1916, Hastrup 1984).

· Social kontrol i forhold til mad, hygiejne, tiden uden for huset, kæresten (Berg 1916, Vammen 1987).

Kravene fra Københavns Tjenestepige forening i 1895 viser, at arbejdstid, løn for overtid, passende mad og bolig, fridage og friaftener var højt på dagsordenen. Endvidere kæmpede foreningen for at få afskaffet "tjenestepige"-begrebet og få erhvervet anerkendt og professionaliseret. (Christensen 1923). Tankevækkende er det, at der også i selve betegnelsen for husarbejderen i dag er sneget sig et "pige" ind – au pair "pige", selvom de fleste af kvinderne er voksne og mange har egne børn.

Struktureringen af tjenestepigens arbejde i bestemte opgaver, der udføres på bestemte tidspunkter og på en bestemt måde, genkendes i borgerfruen Louise Nimbs opdragende roman "Karen" fra 1895, om hvordan en tjenestepige bør leve og arbejde. Hendes beskrivelse af tjenestepigens arbejde ligner et arbejds-skema tilsat en passende mængde adjektiver:

*"Jeg begynder altså min Ugerengøring om Onsdagen med Kaptajnens Værelse. (...) Vinduer aabnes, Planterne bæres ned i Køkkenet, ligesaa Lamper., Kulkasse, Kakkelovnsforsats samt alle andre Metalting, der skulle pudses. Naturligvis er Askes bleven tømt ud af Ovnen og Askeskuffen og Kakkelovnen er børstet med en tør børste."*²² og sådan fortsætter det detaljeret.

Haastrup (1984) beskriver på baggrund af beretninger, litteratur, etikette-bøger, aviser og blade erfaringerne med den interne arbejdsdeling inden for den enkelte husholdning og også om de ambivalente følelsesmæssige relationer, der kommer til udtryk mellem tjenestepige og husfrue, hvor der udvikles forskellige strategier for begge i praktiseringer af deres forskellige klassebaserede og kønnede roller, som også genkendes i au pair hverdagen i dag.

Sophie Helsted (i Broch et al 1982), der selv havde arbejdet som tjenestepige, skrev en brugsbog for kommende tjenestepiger i 1893, hvor hun understregede vigtigheden af altid at

En ældre tjenestepige på sit kammer omkring 1910. Københavns Tjenestepigeforening kæmpede for bedre forhold for tjenestepigerne, bl.a. nogle ordentlige værelser. Foto: Arbejdermuseet & ABA.

smile og aldrig sige imod eller skændes med herskabet. En del af mine au pair informanter har talt om smilet, der altid skal være på plads og angsten for at være uenig eller utilfreds. Oftere henviser de selv til en kulturel forklaring – at sådan gør man ikke i Filippinerne – men forventningen om “føjelighed” er ganske givet en forventning på begge sider af magtrelationen og en del af den fælles kulturelle konstruktion af “det filippinske”. Det betyder ikke, at de filippinske kvinder accepterer eller underordner sig forholdene, men det kan ses som et udtryk for en strategi i forhold til den svage position, de befinder sig i som au pairs.

Selvom tjenestepigerne fik en fagforening, så var det svært at samle medlemmer, og den havde ikke mulighed for at støtte konkret i det enkelte tjenestepigeforhold. Vammen beskriver, at

“Hyppige pladsskift var tjenestepigernes og husassistenternes vigtigste befrielsesforsøg. Oftere den eneste realistiske mulighed, når det handlede om at sætte sig igennem som subjekt over for en stærk herskabelig kontrol og utilfredsstillende vilkår.” (Vammen 1987, s. 75)

Nutidens au pairs har ingen forening og strategien for dem er fuldstændig parallel – den eneste realistiske mulighed for at ændre deres situation er ved at finde en ny værtsfamilie. Dette er dog mere kompliceret, end det var for datidens tjenestepige pga., at styringen af det betalte husarbejde primært i dag sker gennem migrationsregler. Fortidens tjenestepige mistede ikke automatisk sin opholdsret, hvis hun ikke havde arbejde.²³

En af forskellene mellem datidens tjenestepige position og nutidens au pair position kan

være det Parrenas (2002) kalder "omvendt klassemobilitet". Mens fortidens tjenestepige som regel rekrutteredes fra arbejderklassen til middel- og overklassehjem og på den måde rykkede "op" i eller "ind" i klassehierarkiet, så er dagens au pairs ofte veluddannede kvinder, som foretager en klasserejse "ned" ved dels at arbejde som ufaglært husarbejder og muligvis også for en arbejdsgiver, som på en traditionel klasse skala er placeret under au pairs sociale position i hjemlandet.

Rosa Berg – den transnationale husarbejder

Rosa Berg udgav i 1916 på Gyldendal "En Tjenestepiges Erindringer" og deltog også i den offentlige debat omkring "tjenestepigespørgsmålet" som en af de få (ex)-tjenestepigestemmer. Hun startede ifølge sine erindringer livet som tjenestepige i 1902 i en alder af 15 år, og såvel hendes bog som avisindlæg er båret af et skarpt blik for, hvad hun fandt var herskabernes hykleri, ydmygelse, chikane og udnyttelse af husarbejderen. Såvel klasseposition som kønsposition er eksplicit tilstede i hendes tekster sammen med en tydelig oprørstrang, om end hun ikke havde de store forhåbninger om, at tingenes tilstand overordnet kunne ændres. Hun startede livet som tjenestepige som intern migrant ved at rejse fra Korsør og sin fattige familie ind til København og arbejdede i de kommende år i forskellige hjem, hvorefter hun rejste først til Skotland og London og derfra til USA som migrant husarbejder. Efter 6 år i USA vendte hun tilbage til København.

Som ikke-historiker har det været meget spændende at genfinde migranthusarbejderen i fortidens tjenestepige og også lidt skræmmende, at denne historiske erfaring stort set er ignoreret i den litteratur, jeg har været i berøring med, men det er vel som så meget andet et udtryk for vores generelle metodologiske nationalisme,²⁴ hvor transnationale processer er blevet fortolket som ikke relevante og udfaset af den kollektive nationale hukommelse. Derfor var det fantastisk at læse Rosa

Bergs erindringer og en påmindelse om, at den transnationale praksis ikke er et nyt fænomen.

Det er slående, når man læser hendes erindringer, hvordan erfaringerne med husarbejde og den asymmetriske magtrelation, som er forbundet med live-in arrangementet, ikke adskiller sig væsentligt mellem de forskellige nationale kontekster, hun befinder sig i, selv om erfaringer fra US tyder på en generel højere materiel velstand, samt at tiden inden hun mestrede det engelske sprog svækkede hendes position på arbejdsmarkedet. Erindringerne handler tværgående om arbejdsbyrde, husfruens ledelse og sociale kontrol, arbejdsgiveres lejlighedsvis seksuelle chikane og ydmygende behandling, middel og overklassens hykleri omkring sociale normer vedrørende adfærd og seksualitet, betydningen af værelset og de hyppige skift som eneste egentlige mulighed for at forandre arbejds- og levevilkår.

Det er også slående, at mange af de migrant-erfaringer og strategier hun beskriver, ligner erfaringer og strategier hos de filippinske au pairs; Rosa Berg sender i en del år penge til sin mor i Korsør, hun er del af et migrantnetværk – både da hun tager til København og holder kontakt til piger fra Korsør, i udvidelsen af netværket i København, og da hun rejser til England og senere USA udvides hendes netværk til at blive transnationalt. Dette netværk spillede bl.a. en rolle både i forhold til gensidig hjælp og støtte og formidling af kontakter til andre medmigranter, arbejdspladser etc. For eksempel skaffede hun en veninde fra Korsør job på det hotel, hun arbejdede på i London, inden hun selv rejste videre. Hun rejste som migranthusarbejder uden at træffe beslutninger om, hvorvidt hun skal slå sig ned eller ej og vendte tilbage til afsenderlandet som en "cirkulær" migrant.

Hun oplevede den dequalificerende effekt af den internationale arbejdsmigration. I USA mødte hun i køkkenet to tyske ingeniører, der pillede kartofler, en norsk journalist, der slæbte grøntsager dagen lang, og en fallit købmand og en løjtnant var også blandt kollegerne. Det er her bemærkelsesværdigt, hvordan det betal-

te husarbejde viste tendenser til at bryde den kønnede karakter som kvindearbejde, når migrantmænd kom på banen.

Lovgivningsmæssige rammer

Relationen mellem tjenestefolk og husholdning i Danmark var formelt reguleret af Tyendeloven af 1854, som i 1921 blev erstattet af Medhjælperloven. Tyendeloven af 1854 kan ses som et element i såvel større statslig indflydelse på og kontrol med husarbejdet og en tiltagende frigørelse af individet som retssubjekt.²⁵

“Skudsmålsbogen” var en central styringsmekanisme i loven i forhold til arbejdskraftens mobilitet. Bogen indeholdt den samlede dokumentation for tidligere ansættelsesforhold, den skulle stemples hos politiet, og der blev indført bødestraf, hvis bogen blev væk. Skudsmålsbogen var op til dens afskaffelse i 1921 en forhadet størrelse blandt tjenestefolk, og den kom til at regulere mobiliteten for tjenestefolk som gruppe ud over, hvad der gjaldt for den øvrige arbejderklasse.

Tyendeloven af 1854 blev i 1921 erstattet af Medhjælperloven, som var en mere liberal men stadig restriktiv lovgivning omkring det private tjenesteforhold. I 1921 var såvel kvinder som tjenestefolk blevet politiske subjekter og arbejderbevægelsen havde fået en større indflydelse i et samfund, der i stadig stigende omfang nationaliserede social- og arbejdsmarkedspolitik. Vedtagelsen af Medhjælperloven blev af Marie Christensen, grundlæggeren af Københavns Tjenestepigeforening, kaldt for en halv sejr, mens bortfald af skudsmålsbøger for hende utvetydigt var en sejr.

I Medhjælperloven af 1921 var forholdet mellem herskab og tjenestefolk defineret ved den skriftlige kontrakt, der blev indgået. Kontrakten var specificeret til at skulle omhandle længde af ansættelse, løn, stilling, arbejdsforhold, betingelser for opsigelse/afskedigelse, men den var stadig en privat aftale mellem to parter uden for den kollektive organisering af det danske arbejdsmarked, som begyndte at vise sig på andre områder.

Ifølge den gamle Tyendelov var husarbejderen som husarbejder kun i et vist omfang et juridisk subjekt, og som individ ikke et politisk subjekt. Hun/han var underlagt en lovgivning med begrænset retssikkerhed og lighed for loven og en juridisk tilstand med megen potentiel illegalitet; mange muligheder for at overtræde loven som arbejdskraft, hvis hun ikke levede op til underordningen i husstanden, og ulovligheder mht. ophold og mobilitet, hvis hun ikke levede op til lovgivningens krav fx om skudsmålsbøger.

Den særlige mobilitetskontrol blev i 1921 fjernet for danske tjenestefolk med indfødsret, og husarbejderen trådte hermed ud af husstanden og blev både et politisk, et juridisk og et “styrbart” subjekt, mere end som tidligere et subjekt underlagt stærkt direkte kontrol og inkluderet i husstanden som samfundsmæssig enhed. Hun blev nu i højere grad omfattet af den almindelige samfundsmæssige udvikling, hvor den politiske rationalisering, problematisering, programmering, teknologiudvikling i stadigt højere grad kom til at inddrage husarbejdet, omsorgsarbejdet, familiens stilling og hende som kvindelig arbejdskraft i de kommende årtier i udviklingen hen mod velfærdsstaten.

Udfasning af live-in husarbejdet

Husassistentkommissionens betænkning fra 1943²⁶ definerede “Husassistentspørgsmålet” gennem problematiseringer af husarbejdet i private hjem og undersøgelse af den formodede (eventuelle) mangel på husassistenter med henblik på at foreslå midler til at afhjælpe denne mangel. Kommissionen fandt det ikke hensigtsmæssigt at tvinge arbejdsløse kvinder over i husassistent job eller at begrænse kvinders muligheder for at tage arbejde i handel og industri mv., men fandt husarbejdet nødvendigt, også af hensyn til samfundets og befolkningens sundhed og velbefindende.

Husarbejdet, udførelsen af husarbejdet, og hvem der skal udføre husarbejdet, var nu blevet et samfundsanliggende, som ikke kun handlede om reproduktion af den enkelte fa-

milie og samfundets moral, men også handlede om befolkningens sundhed, hygiejne og vidensniveau. Husarbejdet var stadig entydigt kønnet som kvindeligt, men de foregående års klassebaserede arbejdsdeling mellem middelklassens/borgerskabets fruer og tjenestepigerne var under opbrud.

I 1949 blev loven om husmoderafløsning vedtaget som en ny standard for betalt husarbejde i private hjem. Ordningen brød ikke den kønnede karakter, men den placerede husarbejdet inden for en social og samfundsmæssig rationalitet, som byggede på adgang for alle, gratis adgang for ubemidlede familier og uddannelse af husmoderafløserne som en kombination af socialarbejder og husassistent mv.²⁷

Ansættelsesforholdet flyttede således ud af den private familie og blev overladt til de private organisationer/kommuner; selve arbejdet blev politisk rationaliseret som et samfundsanliggende og som led i en forbedring af de sociale forhold; husmoderafløseren blev udstyret med kompetencer, eller forventninger om kompetencer, som var knyttet til hendes køn, men som også var resultat af uddannelse og læring.

De kvinder, der fortsat arbejdede i private hjem, formaliseredes primært kollektivt som socialarbejdere og blev omdefinert til at være deltagere på det almindelige arbejdsmarked, hvilket afspejledes i, at husmoderafløserjob i 1953 blev omfattet af kollektiv overenskomst, og senere udviklede sig til hjemmehjælperjob.

Omfanget af af-privatisering og af-individualisering af betalt husarbejde i private hjem havde en fundamental betydning for et brud med den asymmetriske og privatiserede magt relation, som havde karakteriseret live-in arrangementet igennem århundreder.

Tjenestepigen som live-in arbejdskraft forsvandt stort set, men den kønnede karakter af hus- og omsorgsarbejdet fortsatte både i de private hjem og i det offentlige hus- og omsorgsarbejde.

Konklusion: Fortidens tjenestepige og nutidens au pair

I slutningen af 1990'erne genopstod det betalte live-in husarbejde i Danmark i en ny form; som au pair migration. På det overordnede statslige styringsniveau er det migrationsregimet og reguleringen af migration, der skaber rammerne for at geninstallere den betalte live-in husarbejder i private hjem her i 2000-tallet. Betalt husarbejde private hjem er blevet re-privatiseret og re-individualiseret i form af live-in au pair husarbejde. Hendes arbejdsforhold er blevet ændret javist, men hendes position som betalt live-in husarbejder i et privat hjem er på mange måder at sammenligne med tjenestepigen før 1921. Au pair'en i dag har qua migrationsregler, qua sin position som migrant stort set ingen selvstændige rettigheder. Hun er defineret først og fremmest af sin underordning i en husstand – uden husstanden er hendes ophold ulovligt, og hun har ikke ret til at arbejde og bo uden for husstanden. Hun har begrænsede sociale rettigheder, som kun omfatter ret til at bruge sundhedssystemet, hun har ingen politiske rettigheder, og hun kan ikke kvalificere sig til rettigheder. Hendes rettigheder som arbejder er mere eller mindre suspenderede, fordi hendes arbejde ikke defineres som arbejde, og hun defineres som en "del af familien".

Hendes opholdstilladelse fungerer som en mobilitetskontrol, der i sin effekt ligner skudsmålsmålsbogens, fordi den er afgørende for hendes muligheder for at arbejde.

På det konkrete, praktiserede niveau er det tankevækkende, at mange af erfaringerne som live-in husarbejder er genkendelige på tværs af forskellige tider og forskellige geografiske og nationale kontekster som vist i artiklen. Det understreger styrken og vedholdenheden i de sociale mekanismer, der er på spil i den magtrelation, som konstitueres af ansættelsesforholdet mellem den betalte live-in husarbejder og den ansættende familie.

Men der er også store forskelle på nutidens filippinske au pair og datidens tjenestepige, hvilket bl.a. kan ses i "den omvendte klasse-mobilitet", og i at betingelserne for en klasse-

Københavnske tjenestepiger demonstrerer omkring 1910 for afskaffelse af tyendeloven. Københavns Tjenestepige Forenings fane var også med i optøget. Tyendeloven blev afløst af Medhjælperloven i 1921. Foto: Arbejdermuseet & ABA.

organisering synes endnu sværere, end den var for tjenestepigerne i starten af det 20. århundrede, især fordi au pair migranten kun er i Danmark i max 1,5 år. Dette kan ses som et udtryk for, hvordan transnationaliseringen af social ulighed og rumlig autonomi (Weiss 2005) bliver strukturerende for klasserelationerne. Nutidens au pairs er underlagt en omfattende mobilitets- og opholdskontrol i kraft af deres position som midlertidige migranter, hvilket er medvirkende til at positionere dem som underklasse i Danmark. Dette er udgangspunktet for deres au pair ansættelse og den helt afgørende faktor for deres liv, rettigheder og arbejdsposition i Danmark.

Den betalte live-in husarbejder – tjenestepigen – forsvandt tidligere ikke mindst, fordi andre dele af arbejdsmarkedet åbnede sig for kvinderne. Hvis nutidens au pairs fik mulighed for at tage ansættelse uden for værtsfami-

lierne, ville de nok også vælge “almindeligt arbejde” frem for lavt (under)betalt live-in husarbejde. Men det er ikke muligt, hvilket kan ses som en mere eksplicit og direkte form for disciplinering, end den der var gældende omkring 1900-tallet, hvor det trods alt ikke var illegalt for kvinder at påtage sig lønarbejde. Hvis man forstår au pair’en som en arbejdskraft, som en husarbejder, så er hun her underlagt et styringsrationale, der mere ligner en før-moderne eller feudal kontekst end et moderne styringsrationale baseret på forestillingen om individets frihed og individuelle rettigheder. Migrationsregimet er således i stand til at etablere et parallelt styrings-univers i det nationale rum, som tilsyneladende fungerer næsten gnidningsløst i forhold til en dominerende ligheds- og rettighedsdiskurs i samfundet i øvrigt. Uligheden bliver så at sige institutionaliseret, rationaliseret og begrundet

i selve udlændingeheden – ikke i klasse, køn eller kvalifikationer.

Den tiltagende middelklasse-rationalisering af au pair ansættelsen som “win-win”, hvor danske “lommepenge” i diskursen veksles til filippinske forsørgerlønninger “til alles bedste”, forstærker subjektiveringen af au pairen som tilgængelig transnational billig hus- og omsorgsarbejdskraft forankret i en global social ulighed, “vi” ikke kan ændre på – og der er egentlig ikke noget, der pt. tyder på, at au pair migrationen stopper eller reglerne ændres foreløbig.

Noter

1. Council of Europe: European Agreement on Au Pair Placement, Strasbourg 24th October 1969.
2. Senere undersøgelser har vist samme tendens; Oien (2009): On equal terms? An evaluation of the Norwegian au pair scheme. Fafo. UDI, Mygind Korsby (2010): Au pair og menneskehandel. Servicestyrelsen.
3. For eksempel Bridget Anderson (2002): *Doing the Dirty Work*. Zed Books
4. BEK nr 1487 af 10/11/2009
5. Michel Foucault: *Governmentality* 1978, optrykt i Rabinow et Rose (1994): *The essential Foucault*, s. 229ff
6. Nikolas Rose (1999): *Powers of Freedom*. Cambridge University Press. s. 23
7. Bl.a. Mitchell Dean (1999) 2006: *Styring idet moderne samfund*. Forlaget Sociologi, Nikolas Rose 1999: *Powers of Freedom*. Cambridge University Press. Jonathan Xavier Inda (2006): *Targeting Immigrants*. Blackwell Publishing
8. Annette Faye Jacobsen (2008): *Husbondret. Rettighedskulturer i Danmark 1750-1920*. Mueum Tusculanums Forlag
9. Rose, N. (1999): *Powers of freedom. Reframing Political thought*. Cambridge University Press s. 129
10. Lutz, Helma (2008): *Migration and Domestic Work. A European perspective on a global theme*. Ashgate.
11. Regime forstås her som den måde staten eller stater organiserer institutionelle rammer og politikker (fx i forhold arbejdsmarked, marked og familie) – inden for et bestemt rationale/en bestemt måde at tænke samfund og politik.
12. Interviewene blev foretaget i perioden oktober 2007 – juni 2008 og omfattede:
 - 24 au pairs i Storkøbenhavnssområdet, heraf 21 fra Filippinerne, 1 fra Rusland, 1 fra Uganda og 1 fra Nepal. Af de 24 au pairs havde 3 afsluttet au pair opholdet, men opholdt sig stadig i Danmark og heraf 1 uden opholdstilladelse og 2 med andre opholdstilladelser end som au pair. Alle de interviewede var kvinder. Informanterne blev kontaktet ad mange forskellige kanaler; internettet, loppemarkeder, sprogskoleklasse, kirker m.v.;
 - 6 værtsfamilier i det Storkøbenhavnske område, der har haft mellem 2 og 8 au pairsansatte i hjemmet.
 - 8 aktører, der enten som myndighedsperson eller civilsamfundsperson (foreninger, kirker o.a.) har haft berøring med au pairs i Danmark. Det drejede sig bl.a. om en embeds-m/k i Udlændingesservice, to præster og 3 centralt placerede foreningsaktive inden for det filippinske og kirkelige foreningsmiljø.
13. Udlændingesservice 2010: AU1, Del 2: Au pair kontrakt/www.nyidanmark.dk
14. Bygningsregulativet kræver, at kælderrum godkendes til beboelse, hvilket for de fleste almindelige villaer i Danmark ikke vil kunne opnås.
15. Rafaella Sarti (2008): *The Globalisation of Domestic Service – An Historical Perspective*. I Helma Lutz (ed) (2008): *Migration and Domestic Work*. Ashgate
16. Tinna Vammen (1987): *Rent og Urent*. Gyldendal
17. Broch, Birte, Dahlerup, Drude, Hansen, Bodil K., Vammen, Tinne (ed) 1982: *Kvinder I Opbrud*. En kilde-samling om land-og bykvinder I arbejde og forening omkring år 1900. Gyldendal. Skovbjerg, Karen (1983): *Da kvinden blev borger*. København. Dansk lærerforening.
18. Vammen, Tinne (1986): *Rent og Urent. Hovedstadens Piger og Fruer 1880-1920*. Gyldendal. Posing, Birgitte (1980): *Arbejderkvinder og kvindearbejde i København ca. 1870-1906*. Serie om kvindeforskning nr 2. Aalborg Universitetsforlag. Haastrup, Lisbeth (1984): *Husarbejde – kvindearbejde. Tjenestepiger – husmødre. 1880-1925*. En kultur- og bevidsthedshistorisk analyse. Speciale. Institut for nordisk filologi. Jensen, Lisbeth Holck (2001): *Kvindebevægelsen og de svenske tjenestepiger I Danmark*. Farum Arkiver og Museum. Knudsen, Anne Mette (2002): *Det huslige arbejde – også et erhverv*. In Statens Arkiver: Siden Saxo. Nr. 4 okt. Kvt. 19. årg. 2002, Bardenfleth, Niels Gustav (2004): *For lang og tro tjeneste. Det kvindelige velgørende selskab 1815-2004*. Nyt Nordisk Forlag. Arnold Busck. Blochs Elisabeth (1999): *“Indvandringsboom, kontrol og diskrimination” Over Øresund før broen – svenskere på københavnsegnen i 300 år*.
19. Frost, J.L. et Holm, A.G. (1950): *Medhjælperloven. Om retsforholdet mellem husbond og medhjælper*. København. G.E.C. Gads Forlag.

20. Fx Helen Strange (1923-1924): Inger Prier. Det Schønbergske Forlag.
21. Rosa Berg (1916): En Tjenestepiges Erindringer. Gyldendal
22. Loise Nimb: Karen 1895 i Broch et al s. 68-69
23. Selvom dette kunne ske, hvis hun søgte om fattighjælp i et sogn, hun ikke havde boet i en vis årrække
24. Beck, Ulrich (2006): Cosmopolitan Vision. Polity.
- Glick Schiller, Nina et Wimmer Andreas: Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration: An Essey in Historical Epistemology. The International Migration Review, Fall 2003; vol 37, number 3
25. Annette Faye Jacobsen (2008): Husbondret. Rettighedskulturer i Danmark 1750-1920. Museums Tusulanums Forlag
26. Betænkning afgivet af den af Arbejds- og Socialministeriet nedsatte Husassistentkommission. 1943. København. Schultz
27. Jørn Henrik Petersen (2008): Hjemmehjælpens historie, ideer, holdninger, handlinger. Syddansk Universitetsforlag

Abstract

Helle Stenum: The maids of the past and the au pairs of the present. Do they have anything in common? *Arbejderhistorie* 2/2010, pp. 66-83.

This article focuses on a study of whether it gives any meaning to compare the current laws, discourses and experiences surrounding the waged, live-in house servants with the situation for domestic servants of a 100 years or so ago, and how the historical presence of possible power and control mechanisms, relations and production patterns can possibly illuminate the present situation.

Based on an empirical examination of au pair migration the first part of the article deals with experiences and conditions of au pair life in Denmark. The second part of the

article attempts to compare these experiences and conditions with the social praxis and the legal limits surrounding paid live-in domestic service in the period 1870-1920, on the basis of historical analyses, legal texts, reports, memoirs, books of etiquette, newspaper articles etc.

Against this background and using Foucault's concept of "governmentality" as a starting point, it is argued that it makes sense to compare the live-in domestic servants of the past with today's live-in au pairs but that there are also differences.

At the overall level of state direction it is the migration regime and the regulation of emigration and immigration, that creates the parameters for the reappearance of paid live-in domestic work in private homes here in the 21st century. Paid housekeeping in the private home has been re-privatized and re-differentiated in terms of live-in au pair housework.

Her working conditions have changed, but her position as a paid live-in domestic worker in a private home is in many ways comparable with a maid before 1921.

The migration regime, that does not assign her any rights as a participant in the labour market, is able to establish a parallel universe of management in the national space that seems to work seamlessly in contradiction to the dominant equality and rights discourse in society in general. Inequality is so to speak institutionalized, rationalized and justified in immigration itself – not in class, gender or qualifications.

Helle Stenum, ph.d. stipendiat
 Institut for Historie, Internationale Studier
 og Samfundsforhold
 Ålborg Universitet
 stenum@ihis.aau.dk, +45 26 25 57 00